

Professori Kyösti Kiuasmaa:

SUKUNIMI

1500-LUVUN

MIEHEN MITTA

Sukututkimuksen näkökulmasta menneisyyden henkilöiden nimet ovat keskeinen kiinne kohta identifikaatiota suoritettaessa. Varhaisten aikakausien henkilöiden patronymiset nimityypit ovat melkoisia tutkimuksellisia ongelmia - päättely voi tästä syystä jäädä olettamusten asteelle muiden faktojen puuttuessa. Kun 1500-luvun osalta monet säätypiirteet ovat helposti tunnistettavissa (rälssimiesten 'NN till' tai pappien puhuttelu 'Herra') pysyvät patronymiset nimet aina epävarmoina eivätkä sellaisenaan monestikaan anna pohjaa aatelittoman tai talonpoikaisen väestön tunnistamiseksi. Erään kiinne kohdan luovat SUKUNIMET, joita 1500-luvun henkilöluetteloissa aina silloin tällöin esiintyy.

Suomen yleis- ja paikallishallinnon siviilitoimissa 1560 - 1600' oli kaikkiaan n. 1160 henkilöä. Tästä populaatiosta oli sukunimellisiä 154 eli 13,3%. Vastaavan kauden alemman sotilashallinnon henkilöstöstä, jota oli n. 900 miestä, sukunimellisiä oli 112 eli suhdelukuna 12,4%. Nämä suhdeluvut osoittavat selvästi, että sukunimi ei kuulunut yleisenä lisänä tällaisen aatelittoman (ja osaksi rälssiinkin kuuluneen) väestökerroksen ulkonaiseen tunnusmerkistöön. Mainittakoon, että tunnettujen rälssisukujenkaan edustajat eivät juuri koskaan käyttäneet asiakirjoissa sukunimiään, vaan kytkentää säterikartanoon. Voi ilmeisesti poikkeuksetta sanoa, että sukunimelliset eivät olleet rälssiä, eivät ainakaan varsinaista aatelia. Tilapäiset verovapaudet ovat luonnollisesti kruunun virkakunnan kohdalla asia erikseen.

Mainittujen henkilöryhmien sukunimissä on joukko selvästi suomalaisia tai suomalaisperäisiä (ja muuntuneita) nimimuotoja. Siviilihallinnon sukunimellisten piiristä löytyy 51 suomalaista sukunimeä (tasan 33,0%). Vastaava 30 suomalaisten sukunimen

suhdeluku sotilashallinnon sukunimellisistä on 26,7%, joka saattaisi siis osoittaa sotilasvirkojen haltijoiden olleen voittopuolisesti Ruotsin puolelta.

Tarkasteltaessa lähemmin siviilihallinnon suomalaisperäisten nimien haltijoiden asemaa ja palvelualueita voidaan heidät ryhmittää tämän hallinnonalan ylempään ja alempaan kerrokseen sekä Länsi- ja Itä-Suomen palveluhenkilöstöön. Jakautuma muodostuu silloin seuraavaksi:

	L-S	I-S	Yht.
ylempi vouti- ja kirjurikerros	17	13	30
alempi ns voudinmieskerros	14	7	21
yht.	31	20	51

Luvuista voidaan havaita, että päinvastoin kuin yleensä luullaan, sukunimet kruunun voutitason miesten yhteydessä eivät liittyneet mitenkään itäsuomalaiseen käytäntöön ja nimimuotoihin. Antamatta tietenkään tulokselle yleistävää leimaa, voi alemmankin toimihenkilökerrostuman perusteella nähdä vielä selvempänä ilmiön. Tämän piirin miehet varus- tivat nimensä tuntuvasti harvemmin sukunimin, joten tällainen dekoraatio voisi siis tämän jakautuman perusteella olla pikem- minkin säätyläispiirre kuin talonpoikainen ilmiö.

Vastaavan kauden sotilashallinnon suomalaisperäisten nimien käyttäjät (30) sijoittuvat läntisen Suomen satamiin tai näiltä alueilta (Pohjanmaa mukaan lukien) koottujen yksiköiden piiriin. Nimittäin lukuina lausuttuina 21 sukunimeä oli yllä mainitulta alueelta ja loput 9 Savosta ja Karjalasta. Mielenkiintoinen lisäpiirre on se, että yksistään laivaston (ja satamien) henkilöiden osuus oli 60%. Voisiko ajatella, että elämä tällä alalla oli siinä määrin liikkuvaa ja alituisen kanssakäymisen leimaamaa, että yksille ja samoille henkilöille alkoi kertyä peräti sukunimeen oikeuttavia piirteitä, käyttäytymistapoja ja/tai ominaisuuksia. Sotilashallinnon piirissäkin suomalais- nimiset olivat lähinnä päällystöainesta (19/30), kuten siviili- hallinnossa. Miehen täytyi näkyä ja olla esillä, jotta sai ansaitsemansa sukunimen!

Vleensä sukunimissä esiintyvät 1) henkilöiden AMMATIT ja TEHTÄVÄT (Kannunvalaja, Kirjuri-Skrivare, Wägare, Suidare, jopa Fribytare=merirosvo). Alunperin siis tavallinen appellaatiivi on vähitellen alituisesti käytettynä muuttunut propriksi ja tullut antamaan asianomaiselle käyttäjälle selkeän ja tunnistettavan korporatiivisen leiman. Varsin yleinen tämänkin kauden sukunimissä on 2) henkilön OMINAISUUS. Nimissä on sellaisia kuin Streng, Wargh, Urväder, Klook, Rauta, Mörö tai Stuth, Tapper (Stepper) tai jopa Småpepper=äkäpussi. Tällaiset ns. köllinimet ovat nekin leimanneet asianomaista ja ovat epäilemättä olleet alunperin ympäristön antamia epiteetteja, jotka ovat aikojen kuluessa saaneet pelkän nimen luonteen ilman mitään kiinnekohtaa enää alkuperäiseen kvaliteettiin. Nimissä on mukana ehkä lopulta tavallisimpana ryhmänä 3) KOTI-PAIKKAA, -MAATA ja MAAKUNTAA osoittavat sukunimet. Tällaisia olivat mm. Nylänningh, Smälänningh, Tysk, Juutti, Ryss, Polack, Lifländer tai Duss. Silloinen ympäristö on mielellään antanut vähänkin ulkopuolisemmalta näyttävälle jonkin tunnistettavan ominaisuuden, jolloin tämän kansallisuutta ja/tai kotiseutua osoittava epiteetti on aivan luonnollinen. Kuten edellisessä kategoriassa tässäkin aika tasoitteli kansallisuuserot ja vain nimi saattoi jäädä enää muistuttamaan kerran maahan tulleen henkilön alkuperästä.

Kokoavasti voitaneen sanoa, että varsin harvinaiset 1500-luvun sukunimet pyrkivät sitomaan asianomaiset henkilöt johonkin konkreettiseen ja havainnolliseen, mikä osaltaan voisi hyvin kuvastaa ajalle niin tyypillistä esineellistä ajattelutapaa. Samaten joidenkin hieman ympäristöstään poikkeavat piirteet ovat saaneet ilmauksensa sukuniminä, ja ehkä myös on haluttu joskus yksinkertaisesti suku- ja lisänimillä erottaa samanimisiä miehiä toisistaan. Luultavaa on, että tuolloinkin jo - esim. sotilashallinnossa - nimi voitiin antaa jollekin myös esimiesten käskystä ja toimesta, jopa palkkioksi urhoollisuudesta ja hyvin hoidetuista tehtävistä. Se oli tuon ajan arvonimi.

KRUUNUN SIVIILIHALLINTO

Hako	Kupiainen
Halttunen	Laulainen
Hannukainen	Mulli
Hirvi	Mörö
Holsti	Pekolainen
Hämäläinen	Pelikka
Kukonharja	Piipari
Kaljahousu	Purtain, Purtanen
Kallela	Ruotsalainen
Karjalainen	Sarvi
Keikkalainen	Sasse
Kiiskinen	Siuainen (Sivonen?)
Kokki	Tapanainen
Kostiainen	Tulkki

SOTILASHALLINTO

Humalainen	Musto
Härkä	Muurla
Karffua (Karva)	Paakkanen
Kelkka	Posa
Cuckoi, Kukko, Kukkonen	Päivännousu
Lavila	Rauta
Maukonen	Räyhä